

te reelt med at have betydning, selv om hæren så sent som i 1877 legede med tanker om at benytte optisk signalisering.

Sune Christian Pedersen stiller relevante spørgsmål om emnet: Hvilke budskaber blev sendt med telegrafene? Levede telegrafene op til forventningerne? Gjorde den en forskel? Den optiske telegraf tjente væsentligst militære og interne postale formål. Det fremgår af de bevarede telegrafprotokoller. Antallet af private meddelelser var beskedent i forhold til den elektriske telegrafs tid. Allerede i 1801 bevirkede telegrafene, at der kom meldinger forud om den engelske flådes kurs mod København. Det gav nogle dags tid til forberedelser, uden at det bragte Danmark nogen sejr i opgøret. Man kunne kun konstatere, at flåden var på vej ned i Øresund, men ikke om målet var København eller et mål i Østersøområdet. Men telegrafene virkede, og da englænderne kom igen i 1807, gjorde de sig som nævnt en del anstrengelser for at ødelægge de optiske telegrafposter. Også under Treårskrigen spillede den optiske telegraf en vigtig rolle. Der blev sendt både krigsrapporter og vigtige angrebsordrer. Kun telegrafforbindelsen over Storebælt blev som nævnt vedligeholdt i fredstider, og det indskrænkede i sig selv den civile brug af teknologien. Bælttelegrafene tjente oftest til at sende besked i forvejen om, hvilke poster der blev sendt over bæltet. Sune Christian Pedersen konkluderer, at telegraferne

gjorde en forskel. Deres betydning blev væsentligst militær, og det er i krigsperioderne, at nettet udbygges. Og så kom trådtelegrafene. Man forstår, at optisk telegrafi indebar drift af et tungt apparat, der kun kunne sende et begrænset antal beskeder. Det blev måske, som Sune Christian Pedersen påpeger, forsømt at gøre befolkningen interesseret i indretningen. Det blev ikke forsøgt at skabe et landsdækkende netværk til civil telegrafi. Men havde der kunnet skabes en bæredygtig økonomi i et sådant projekt? Det overvejer Sune Christian Pedersen ikke.

Bogen oplyses i forordet ud over en introduktion til et kommunikationsmiddel fra før elektricitetens tidsalder også at være et kommenteret katalog til en lille særudstilling på Post & Tele Museum. Det er vel nærmere en introduktion til nævnte udstilling. Genstandene opregnes og kommenteres i alle tilfælde ikke nummer for nummer. Det gør for så vidt kun bogen mere læseværdig. Sune Christian Pedersen fremlægger på udmærket vis den optiske telegrafis teknologi, kodebøgerne og de budskaber, der blev sendt. Der er også gode kort over stationernes placering. Der er gjort en god indsats for at belyse et hjørne af dansk kommunikations historie, der havde sin tid og derefter blev overhalet af den tekniske udvikling. En god lille bog, med andre ord, der sikkert vil forblive et standardværk om dette emne.

Steffen Elmer Jørgensen

DET 20. ÅRHUNDREDE

Jørgen Fink: *Storindustri eller middelstand*. (Aarhus Universitetsforlag, 2000). 372 s., 298 kr.

Jørgen Finks værk om den første store konflikt i Det konservative Folkeparti er både spændende og uhyggelig læsning.

Det er overordentligt veldokumenteret med rig brug af hidtil uudnyttet materiale fra privatarkiver, og det giver et fremragende historisk indblik i og en god historisk fremstilling af nogle af de store og afgørende, politiske spørgsmål i perioden 1918-20. Det var dengang, Folketinget skulle løse det sønderjyske spørgsmål, indføre en retfærdig valglov og sørge for en fair konkurrencelovgivning, som både sikrede erhvervslivets frihed og beskyttede forbrugerne og markedet mod trust- og monopoldannelser. I disse afgørende spørgsmål var det nystiftede konservative parti splittet, men spillede alligevel en væsentlig rolle.

Splittelsen i Det konservative Folkeparti skyldtes, at det var blevet til på ruinerne af det gamle Højre, der ved valget i 1913 kun mønstrede syv folketingsmandater. Det var i øvrigt dette valgresultat, der overbeviste den 15-årige Kaj Munk om, at der var noget galt med demokratiet, og som fik ham til at rykke mod højre, som han siden fortalte i sine erindringer. Faktisk havde nogle af stifterne af det nye parti håbet at undgå de gamle Højrefolk for i stedet at opfange den nye middelstand og dermed give partiet en ny og central plads i fremtidens samfund. Derfor ærgrede det en af de betydeligste partistifere, Asger Karstensen, at man alligevel fik godsjerne og storindustrien fra det gamle Højre med fra starten. Han havde helst set et parti opstå til højre for Det konservative Folkeparti, så det nye parti kunne blive et midterparti, men i kraft af sammenkoblingen af nyt og gammelt kom partiet til at bære kimen til splittelsen inde i sig selv. Man skulle forene storindustri med funktionær-interesser, godsejerne med middelstanden, producenterne og grossererne med forbrugerne. Netop mens et sådant nyt parti skulle finde sit fodfæste og sin retning, måtte der opstå en kamp om, hvilket væl-

gergrundlag der var eller burde være partiets kerne. Derfor deltes partiet ideelt i de tre store spørgsmål, og derfor bekæmpede den ene fløj den anden så grundigt. Nu afgjordes det jo, hvad Det konservative Folkeparti var for et parti. Og her koncentreredes kampen i opgøret mellem Asger Karstensen og Alexander Foss, middelstandsmanden og industrifyrsten, hvorfor opgøret mellem disse to personligheder er et godt og rigtigt omdrejningspunkt i Jørgen Finks værk.

Karstensen kaldte konsekvent partiet for »Folkepartiet«, hvilket mange siden har ønsket partiet omdøbt til. Derimod betonedes Foss ordet »konservative« og havde gerne set ordet »folkeparti« udeladt. Folkeparti-folkene byggede videre på arven fra Det frikonservative Parti og Det moderate Højre, mens de konservative byggede videre på arven fra Højre. Selve navnet var således et kompromis, der skjulte en dyb uenighed om retningen og målgruppen, og partiets vanskeligheder var således indbygget i det fra starten. Kompromisset mellem de stiftende fløje kom naturligvis ud for store udfordringer, når det daglige, politiske arbejde skulle gøres og udmøntes i praktisk politik. Ikke mindst kom splittelsen til udtryk i tidens tre store spørgsmål, hvor der var konservative bag stort set ethvert standpunkt. Partiets problemer blev heller ikke mindre af, at Venstre »med vedtagelsen af grundloven i 1915 ... havde realiseret hele sit historiske reformprogram, og Venstre var fra da af et konservativt parti«, som Fink skriver (s. 33). Thi hvor skulle det nye, konservative folkeparti så finde sin plads? Karstensen ville ikke ligge til højre for Venstre, men mellem Venstre og den socialdemokratisk-radikale alliance, der ville føre til en socialisering af landet. Han ville placere partiet mellem socialismen og liberalismen, men kom derved let til at placere det mellem stolene, som det skete i forbindelse med lo-

ven, der gav tjenestemænd ret til at drive næring, og beslutningen om at lade Københavns kommune konkurrere på grøntmarkedet. I denne position, der er forblevet Det konservative Folkepartis, er partiet ikke liberalt nok for liberalisterne og ikke socialt nok for socialisterne. Det er både en svaghed og en styrke. En svaghed, fordi det står let for hug fra alle sider, en styrke, fordi det ikke er bundet af ideologier og absolutter.

For Karstensen var hovedfjenden ikke længere liberalismen, men socialismen. Han satsede derfor på et loyalt og solidt samarbejde med Venstre, som til gengæld ikke optrådte særlig hjælpsomt eller loyalt over for ham. Derimod gik højrefolkene kraftigt mod den »trustlov«, som Venstre oprindeligt og den konservative folketingsmand, professor L.V. Birck hele tiden var for. De opfattede ethvert økonomisk forlig med regeringen som et forræderi og et skridt på vejen mod bolsjevismen. Deraf kom deres voldsomme og hadefulde opgør med professor Birck, som i deres øjne slet ikke var konservativ, men socialist. Da Birck brød med gruppens Flensborg-politik for at fastholde grænsepolitikens folkeprincip, forfulgtes Birck derfor ud af partiet. Efter et kortvarigt og forgæves forsøg på at komme ind med sit eget parti, Centrum, forlod han politik.

Birck og Karstensen stod for den folkepartilinje, der ville beskytte forbrugerne mod storindustrien, hvilket for Foss var skinbarlig socialisme. Derfor vendte Foss sig konsekvent og med hele sin økonomiske magt mod den tendens til planøkonomi, der lå i regeringens ønske om at videreføre krigstidens priskontrolpolitik i fredstid, og som havde Bircks og Karstensens støtte. En af Foss' tilhængere, glashandler C.V. Kjær udtrykte sin kritik af lovforslaget helt »hayek'sk« i et brev, der vendte sig mod, at nogle få statsudpe-

gede skulle bestemme priser og avancer: »Disse mennesker uden ansvar skal helst retfærdigt afgøre, om de dispositioner, som vi adskillige tusinde umyndige daglig må træffe, er forsvarlige for samfundets vel. Men de herrer kan jo ikke sætte sig ind i de tusinder af sager, der daglig komme til at foreligge, og som for købmandens forretningsførelse er af uberegnelig betydning ...« (s. 272f). Meget anderledes udtrykte Hayek ikke siden sit forsvar for markedsmekanismen og sin kritik af planøkonomien; så det var ikke bare folk med taktik og egen nytte i bagagen, der stredes om partiets linje, men mennesker, der tænkte alvorligt og dybt over samfundets udvikling og partiets rolle i denne. Uenigheden udspillede sig mellem personer, men dens indhold var en kamp på holdninger til samfundsudviklingen.

Dette er også Jørgen Finks grundopfattelse af striden i partiet. Derfor er det skuffende forenklet, når han ser Asger Karstensens kamp for en ny valglov som udelukkende et forsøg på at få sammensat en folketingsgruppe, der ville støtte hans middelstandspolitik og dermed give ham magten i partiet. For den gamle valglov sikrede ikke en retfærdig repræsentation på tinge forstået således, at mandattallet så nogenlunde skal svare til stemmetallet. Højre og Det konservative Folkeparti var underrepræsenteret i den gamle valglov, hvorfor det var rimeligt, at partiet gjorde alt for at få den ændret. Og dette lykkedes for Karstensen, da det sønderjyske spørgsmål i Påskekrisisens slutfase blev kædet sammen med en revision af valgloven. Havde denne kun været båret af Karstensens egeninteresse, havde den nye valglov næppe holdt til i dag. Og havde det alene været for at skaffe Karstensen flere støtter, havde det næppe heller været muligt at få skabt et forlig med regeringen om valgloven.

Men da folkepartimanden Karstensen endelig stod med sin største, politiske sejr, blev den begyndelsen til enden for ham. Storindustrifløjen havde i mellemtiden fået jaget hans støtter på porten eller fået opstillet konkurrenter, som slog dem, hvorfor den gruppe, der kom ud af mandatfremgangen ved 1920-valgloven, lå endnu mere til højre end den foregående. Samtidig havde Karstensen fået en privat sag med toldvæsenet, som han blev delvis frifundet for, men sagen blev udnyttet til at få ham jaget ud af politik sammen med hans støtte, gruppeformand og godsejer Johan Knudsen. Sejrherrerne var nyvalgte som Bent Holstein, der snart efter selv måtte forlade gruppen, og Viktor Pürschel, som snart blev formand og derefter blev fortrængt og til slut smidt ud af Christmas Møller. Denne stod politisk på Karstensens middelstands- og funktionærlinje, men brød sig i øvrigt ikke om Karstensen. Efter alle disse stridigheder og fløjkampe fik ingen af kampens forgrundsfigurer således magten i partiet. Foss var blevet syg, og Karstensen var ude. I stedet gik magten som sædvanlig til en helt tredje, i dette tilfælde til Christmas Møller, der skabte ro i partiet, fik lagt luft til Venstre og placeret partiet i midten, hvorefter han til slut tabte det hele i den fornyede kamp om det sønderjyske spørgsmål, der splittede partiet i 1945, som det havde splittet partiet i 1920. Lige så lidt som Birck i 1920 ville have landsdele, der var langt mere tyske end danske, ville Christmas Møller i 1945, selv om han havde haft en anden indstilling i 1920. I mellemtiden havde mellemkrigstiden imidlertid givet nogle lærestykker i den tyske revanchisme, som Birck ikke ville udsætte fædrelandet for.

Det konservative Folkeparti har således fra starten lidt under holdningskampe, der selvfølgelig blev personkampe, eftersom personer er bærere af holdnin-

gerne. Dette er ikke det værste, for »fred er ej det bedste, men at der noget sker«, som Bjørnstjerne Bjørnson sang. Nej, det værste er den uforsonlighed og brutalitet, hvormed kampen er blevet ført, og som skræmmer vælgere væk. I denne første strid ser man, hvordan man søger at erobre pressen og udnytter den til at sværte modparten. Hvordan man jager personer ud og opfinder personer til at gøre livet surt for de kandidater, man vil af med. Hvordan storindustrifløjen bruger store, økonomiske midler til at sikre sig magten over pressen og dermed partiet. Hvordan gruppemøderne i denne tid kommer til at ligne centralkomitémøder, hvor man med overrumplingsmanøvrer får bundet partiet på nye positioner, der sætter modstanderne i en politisk klemme. Og alt imens så de andre partier til og ventede på, hvor partiet mon ville ende, for at se, hvad man kunne komme til forlig med det om.

Konklusionen på Jørgen Finks uhyggeligt fængslende og politisk både lærerige og oplysende bog er, at konflikten var medfødt, og at den derfor er blevet en naturlig del af Det konservative Folkepartis liv og historie. På godt og ondt. Fordi det opstod som en alliance mellem fornyere og bevarere, blev det fra starten et meget sammensat parti: »Det meget uensartede vælgerkorps har medført, at Det konservative Folkeparti tilbagevendende er blevet hjemsogt af indre kriser«, fastslår Jørgen Fink ikke helt forkert (s. 32). Det forholder sig nemlig sådan, at dengang Vorherre fordelte vælgerne mellem partierne, sagde han til Venstre: »I kan få bønderne«, til Socialdemokratiet: »I kan få arbejderne«, til Det radikale Venstre: »I kan få husmændene og lærerne«, og til Det konservative Folkeparti: »Og I kan så få resten, hvis I ellers kan holde sammen på dem«.

Per Stig Møller